"मित्राणामुपकाराय दुर्हृदां नाशनाय च ॥")

दुष्टचित्ते, त्रि। (यथा, महाभारते ।३।३१२।१२।
"अश्मसारमयं नूनं हृदयं मम दुर्हृदः।
यमौ यदेनौ दृष्ट्वाद्य पतितौ नावदीर्य्यते ॥")

दुर्हृदयः, त्रि, (दुर्दुष्टं हृदयं यस्य। अशस्तुत्वेन न हृद्भावः।) दुष्टान्तःकरणः। इति शब्दार्थकल्पतरुः ॥

दुल, क उत्क्षेपे। इति कविकल्पद्रुमः ॥ (चुरां-परं-सकं-सेट्।) क, दोलयति धूलिं वायुः। इति दुर्गादासः ॥

दुलिः, पुं, (दोलतीति। दुल+"इगुपधात् कित्।" उणां ४। ११६। इति इन्।) मुनिविशेषः। कमठ्याम् स्त्री। इति मेदिनी। ले, २६ ॥

दुली, स्त्री, (दुल+इन्। वा ङीष्।) दुलिः। इत्यमरटीकायां भरतः ॥

दुश्चरः, पुं, (दुर्दुःखेन चरतीति। दुर्+चर+अच्।) शम्बूकः। इति हारावली। ११२ ॥ भल्लूकः। इति राजनिर्घण्टः ॥ (दुर्दुःखेन चर्य्यते इति। खल्।) दुर्गमे, त्रि। (यथा, रामायणे। ३। २६। ७।
"प्रविष्टो सीतया सार्द्धं दुश्चरं दण्डकं वनम् ॥"
दुश्चरणीये, त्रि। यथा, महाभारते। १२। २३। ६।
"त्वश्चराद्य विधिं पार्थ! दुश्चरं दुर्ब्बलेन्द्रियैः ॥")

दुश्चर्म्मा, [न्] पुं, (दुष्टं चर्म्म यस्य।) अप्राप्तमेढ्रः। "यथा, दुश्चर्म्मा गुरुतल्पगः।" इति स्मृतिः ॥ तत्पर्य्यायः। छिन्नकः २ चण्डः ३ शिपिविष्टः ४। इति हेमचन्द्रः। ३। ११८ ॥ कोठरोगः। इति राजनिर्घण्टः ॥

दुश्चिक्यं, क्ली, लग्नात् तृतीयलग्नम्। यथा,—
"खं मेषूरणमास्पदं मदनभे यामित्रमस्तद्युने
द्यूनञ्चापि सुहृद्गृहे तु हिबुकं पातालमम्भोऽपि च।
दुश्चिक्यं सहजे वदन्ति मुनयो रिप्फं ततो द्वादशे
षट्कोणं रिपुमन्दिरे नवमभे त्वाद्यं त्रिकोणं पुनः ॥"
इति दीपिका ॥

दुश्च्यवनः, पुं, (दुर्दुःखेन च्यवनं बहुकालानन्तरं पतनं यस्य। दुर्दुष्टश्च्यवनः शिवो यस्य। शिवेन अभिभूतत्वात् तथात्वम्। यद्वा, दुर्दुःखेन च्यवते इति। च्यु ङ गतौ+"छन्दसि गत्यर्थेभ्यः।" ३। ३। १२६। इति युच्।) इन्द्रः। इत्यमरः। १। १। ४७ ॥ (अविचाल्ये, त्रि। यथा, ऋग्वेदे। १०। १०३। २।
"युत्कारेण दुश्च्यवनेन धृष्णुना ॥")

दुष, ईर् य चाँ वैकृते। इति कविकल्पद्रुमः ॥ (दिवां-परं-अकं-अनिट्।) वैकृतमशुद्धीभावः ॥ ईर्, अदुषत् अदुक्षत। अस्मात् पुषादित्वान्नित्यं ङ इत्यन्ये। य, दुष्यति लोकः पापात्। चौ, दोषा। इति दुर्गादासः ॥

दुष्करं, क्ली, (दुर्दुःखेन क्रियते इति। कृ+खल्।) आकाशम्। इति शब्दार्थकल्पतरुः ॥ (भावे खल्।) दुःखेन करणम्। (कर्म्मणि खल्।) दुष्खेण क्रियमाणे, त्रि। इति मुग्धबोधम् ॥ (यथा, देवीभागवते। ५। १। ३।
"वने गत्वा तपस्तप्तं वासुदेवेन दुष्करम्।
विष्णोरंशावतारेण शिवस्याराधनं कृतम् ॥")

दुष्कर्म्म, [न्] क्ली, (दुष्टं कर्म्म।) पापम्। यथा,
"दुष्कर्म्मजा नृणां रोगा यान्ति चैव क्रमात्क्षयम्।
जपैः सुरार्च्चनैर्होमैर्दानैस्तेषां शमो भवेत् ॥"
इति शातातपीयकर्म्मविपाकः ॥
(निन्दितकर्म्म ॥*॥ दुष्टं कर्म्म अस्येति विग्रहे। दुष्कर्म्मकारके, त्रि। यथा, महाभारते। ५। १३२। २०।
"ततो वसति दुष्कर्म्मा नरके शाश्वतीः समाः ॥")

दुष्कुलीनः, पुं, चोरनामगन्धद्रव्यम्। इति शब्दरत्नावली ॥ (दुष्कुले भवः। दुष्कुल+पक्षे खः। दुष्कुलोद्भवे, त्रि। इति शब्दार्थकल्पतरुः ॥ (यथा, महाभारते। ५। ३६। ४६।
"दुष्कुलीनः कुलीनो वा मर्य्यादां यो न लङ्घयेत् ॥")

दुष्कृतं, क्ली, (दुष्टं कृतम्।) पापम्। इत्यमरः। १। ४। २३ ॥ तत्तु तत्कर्त्तुर्मरणानन्तरं तेन सह गच्छति। यथा,—
"गृहादर्था निवर्त्तन्ते श्मशानादपि बान्धवाः।
सुकृतं दुष्कृतं लोके गच्छन्तमनुगच्छति ॥
तस्माद्वित्तं समासाद्य दैवाद्वा पौरुषादथ।
दद्यात् सम्यक् द्विजातिभ्यः कीर्त्तनानि च कारयेत् ॥"
इति वह्निपुराणे यमानुशासननामाध्यायः ॥
(दुष्कृते, त्रि। यथा, महाभारते ।८।४३।२०।
"युष्माकञ्चाप्रसादेन दुष्कृतेन च कर्म्मणा।
यत् पापं वर्द्धतेऽस्माकं यतः स्मो ब्रह्मराक्षसाः ॥")

दुष्क्रीतं त्रि, (दुर्दुःखेन क्रीयते स्म इति। दुर्+क्री+क्तः।) महार्घम्। यथा,—
"क्रीत्वा मूल्येन यो द्रव्यं दुष्क्रीतं मन्यते क्रयी।
विक्रेतुः प्रतिदेयन्तत् तस्मिन्नेवाह्नाविक्षतम् ॥"
इति प्रायश्चित्ततत्त्वे नारदः ॥

दुष्खं क्ली, (दुष्टं खनति आविष्करोतीति। खन+डः। "इणः षः।" ८। ३। ३९। इति विसर्गस्य षः।) दुःखम्। इत्यमरटीकायां भरतः ॥

दुष्खदिरः पुं, (दुष्टः खदिर इति प्रादिसमासः।) खदिरवृक्षभेदः। तत्पर्य्यायः। काम्बोजी २। कालस्कन्धः ३ गोरटः ४ अमरजः ५ पत्रतरुः ६ बहुसारः ७ सारखदिरः ८ महासारः ९ क्षुद्रखदिरः १०। अस्य गुणाः। कटुत्वम्। उष्णत्वम्। तिक्तत्वम्। रक्तव्रणोत्थदोषकण्डूतिविषवीसर्पज्वरकुष्ठोन्मादभूतनाशित्वञ्च। इति राजनिर्घण्टः ॥

दुष्टं, क्ली, (दुष्+क्तः।) कुष्ठम्। इति शब्दचन्द्रिका ॥ कुड़ इति ख्यातम् ॥

दुष्टः, त्रि, (दुष्यतीति+दुष्+कर्त्तरि क्तः।) दुर्ब्बलः। अधमः। इति विश्वः ॥ (यथा, महाभारते ।३।२३३।११।
"महाकुलीनाभिरपापिकाभिः
स्त्रीभिः सतीभिस्तव सख्यमस्तु।
चण्डाश्च शौण्डाश्च महाशनाश्च
चौराश्च दुष्टाश्च चलाश्च वर्ज्याः ॥")

दुष्टवृषः, पुं, (दुष्टो वृष इति कर्म्मधारयः।) शक्तोऽप्यधुर्व्वहः। गड़ृया गरु इति भाषा। तत्पर्य्यायः। गलिः २। इति हेमचन्द्रः ।४।३२९॥

दुष्टा, स्त्री, (दुष्यति स्म योनिदोषेणेति। दुष्+क्त+टाप्।) पुंश्चली। इति शब्दरत्नावली ॥

दुष्ठु, अ, (दुर् निन्दितं तिष्ठतीति+दुर्+स्था+"अपदुःसुषु स्थः।" उणां। १।२६। इति कुः। "सुषमादिषु च।" ८।३।९८। इति सुषमादित्वात् षत्वम्।) निन्दा। इत्यमरः। ३। ४। १९।

दुष्ठुः, त्रि, (दुर्निन्दितस्तिष्ठतीति+दुर+स्था+कुः षत्वञ्च।) अविनीतः। इत्युणादिकोषः ॥

दुष्पत्रः, पुं, (दुष्टानि पत्राणि यस्य।) चोरनामगन्धद्रव्यम्। इत्यमरः ।२।४।१२८ ॥

दुष्प्रधर्षणी, स्त्री, (दुर्दुःखेन प्रधृष्यते इति। धृष्+कर्म्मणि ल्युट् स्त्रियां ङीप्। यद्वा, भावार्यां दुष्प्रधर्षतीति युच्।) वार्त्ताकी। इत्यमरः। २। ४। ११४ ॥ (पुं, धृतराष्ट्रपुत्त्रभेदः। यथा, महाभारते। १। ६७। ९४।
"विन्दानुविन्दौ दुर्द्धर्षः सुबाहुर्दुष्प्रधर्षणः ॥"
दुःखेन धर्षणीये, त्रि। यथा, रामायणे। ३। १८। ९।
"प्रविश्य चाश्रिमशरणं तमृषिं दुष्प्रधर्षणम्।
तथेत्युक्त्वाश्रमपदं प्रविवेश निवेदितुम् ॥")

दुष्प्रधर्षा, स्त्री, (दुःखेन प्रधृष्यते इति। प्र+धृष+अच्+टाप्।) दुरालभा। खर्ज्जूरी। इति राजनिर्घण्टः ॥ (पुं, धृतराष्ट्रपुत्त्रभेदः। यथा, महाभारते। ६। ६१। २५।
"उग्रो भीमरथो भीमो वीरबाहुरलोलुपः।
दुर्म्मुखो दुष्प्रधर्षश्च विवित्सुर्विकटः समः ॥"
(दुःखेन पराभवनीये, त्रि। यथा, महाभारते। ५। १५१। ४६।
"सारवद्बलमस्माकं दुष्प्रधर्षं दुरासदम् ॥")

दुष्प्रधर्षिणी, स्त्री, (पौनःपुन्येन दुःखेन धृष्यते इति। धृष्+आभीक्ष्ण्ये णिनिः।) दुष्प्रधर्षणी। इत्यमरटीकायां भरतः ॥ कण्टकारी। इति राजनिर्घण्टः ॥ वृहती। इति भावप्रकाशः ॥

दुष्प्रवेशा, स्त्री, (दुःखेन प्रविश्यते इति। प्र+विश्+कर्म्मणि अच्। टाप् च।) कन्थारीवृक्षः। इति राजनिर्घण्टः ॥ (दुष्प्रवेशनीये, त्रि। यथा, रामायणे। ३। ६। २।
"कुशचीरपरिक्षिप्तं ब्राह्म्या लक्ष्म्या समावृतम्।
दुष्प्रवेशं दुरालक्ष्यं सूर्य्यमण्डलवर्च्चसम् ॥")

दुष्मन्तः, पुं, (दुष् दोषवतीं मन्यते शकुन्तलामिति। दुष्+मन्+क्तः। निपातनात् साधुः।) चन्द्रवंशीयराजविशेषः। स ऐलिपुत्त्रः। तस्य पुत्त्रो भरतराजचक्रवर्त्ती। पत्नी शकुन्तला। इति श्रीभागवतम् ॥ (यथा, महाभारते ।१।६८।३।
"पौरवाणां वंशकरो दुष्मन्तो नाम वीर्य्यवान्।